

*Маркович Ілона, студентка групи ПР-11,
юридичного факультету, ТНЕУ*

ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ М. В. ПОПОВИЧА

Актуальність дослідження: рік назад українська філософія зазнала великих втрат, 10 лютого 2018 року на 88 році життя перестало битися серце визначного академіка, заслуженого діяча науки та техніки України, доктора філософських наук, професора, директора Інституту філософії імені Г. С. Сковороди М. В. Поповича.

Мета дослідження: соціально-філософський аналіз антропологічної спадщини М. В. Поповича.

Об'єкт дослідження: філософська спадщина М.В. Поповича.

Предмет дослідження: особливості та гуманістичні тенденції антропологічних досліджень Мирослава Поповича.

«Слухай, ну будь же ти людиною!» - скільки разів у житті, не замислюючись, ми повторювали подібні фрази! Бути людиною – що ж, на нашу думку, може бути простішим й очевиднішим! Хоча є ще одна можливість людини, здавалось би, теж очевидна, - «справжня людина». «Се Человек!» - вигукував Шевченко в поемі «Тризна». І, нарешті, всі пам'ятають фразу з п'єси Горького «На дні»: «Человек - это звучит гордо!». Ось такими словами розпочинається передмова до книги М. В. Поповича «Бути людиною» [6, с. 3].

Саме в цій роботі український філософ узагальнює свій попередній науково-позитивістський період академічної активності, який включає розвідки з питань філософії мови науки, семантики, історії логічних ідей, проблем раціональності тощо. Після цих студій дослідницький інтерес М. Поповича, врешті-решт, спрямовується до проблем культури, свободи та людини в цілому. Автор і сам визнав що логіка та філософія науки з певного часу почали приваблювати його як частина філософії культури та антропології [7, с. 44].

Перелік тем та предметів, яких торкався М. В. Попович у своїх роботах, справді вражає. Сучасні досягнення математики зіставлені з теорією метафори, проблеми культурної антропології із теорією міфу. І це саме раціональність як єдність погляду, перед яким розгортається велична картина людського буття та самої людини.

Так, науковець вважав, що суттєвою ознакою того простору, у якому живе людина, виявляється його символічна природа. Людина є розумною істотою тією мірою, якою вона здатна усвідомлювати свої можливості та здійснювати свідомий вибір. Суттєвим тут, на мою думку, виявляється співвіднесення символічної природи світу та психічної енергії людини, завдяки чому і вдається побудувати картину вимірів людського буття. Тим самим показано, що істина, як упорядкованість та сенс людського буття, є принаймні можливою за будь-яких умов, хоча у реальному житті вона повсякчас співіснує із не істиною, тобто з абсурдом [4, с. 13].

Безпосередньо в роботі «Бути людиною» філософ обдумував саме способи вирішення тих неоднозначностей, які на пряму пов'язані з філософією гуманізму, оскільки серед них виникають передовсім труднощі обґрунтування. Як перейти, наприклад, від поетичних чи літературних вирішень питань людського буття до його доказовості?

В одному з розділів книги «Бути людиною», котрий має назву «Що таке людина?», М. В. Попович пише: людина це не абстрактно-метафізична проблема. Про неї варто говорити, застосовуючи виміри моралі чи права. Найгостріше питання людини було поставлене в християнській філософії: адже всевладний Бог може змінити людську природу, останню слід вважати мінливою. Людину не можна окреслювати певними винятковими характеристиками. Навпаки, цілковитою є лише її гріховність [1, с. 67].

У подальшому для увиразнення питання існування індивіда М. В. Попович наводив визначну проблему Божої всесильності: чи може Бог витворити камінь, який не може підняти сам? Проте його можна перефразувати, за словами філософа, і стосовно людини: чи зможе правитель створити настільки могутній повновладний апарат, що буде змушений і сам коритися йому? Тобто, йдеться мова про розрізнення саме сутності й існування людини. А це, можна сказати, ситуація, яку окреслював Кант: чи підкоряється людина природній необхідності, чи, навпаки, можливо припустити людську самостійність? Іншими словами, особа як суб'єкт інтелектуальної та практичної дії має нелегку духовну концепцію. Також Ніцше схарактеризував цю складність так: «хто говорить у мені, коли промовляю я сам?» [8, с. 105].

З схожих роздумів М. В. Попович робив фундаментальний висновок: нам неможливо однозначно відповісти на це питання. Швидше філософ тут має поступитися історику чи етнологу, які намагатимуться в'яснити, як на подібні питання реагували в певні періоди окремі народи. Та якщо особа все ж таки сама визначає свою природу, то людську істоту потрібно вважати за найпарадоксальніше створіння [5, с. 20].

В контексті даного дослідження так само слід зазначити, що у низці останніх наукових друкувань, присвячених проблемам стану та розвитку українського суспільства сьогодення, М. В. Попович розглядав проблеми свободи та прав людини, становлення відкритого суспільства, формування ідеології та ідейно-політичних засад державотворення, стан громадської свідомості в посткомуністичній Україні, особливості української нації та національної ментальності, шляхи гармонізації міжнародних та міжетнічних відносин, місце українців в європейській спільноті.

За словами академіка М. В. Поповича, європейці йшли до визначення свободи як основоположного в людській індивідуальності ще від періоду римського права, у статтях якого вперше висвітлюється юридична й моральна оцінка такому факту як рабство. Міркування про його ганебність і неприпустимість щодо вільного громадянина Риму стало початковою сходинкою в розвитку того, що сьогодні в європейській моделі життя називають конституційними правами людини [9, с. 4].

Розмірковуючи над питанням та проблемою людини, її волі та відповідальності, філософ покладався на міркування австрійського та американського економіста Франца фон Хаяка, котрий стверджував, що норми й цінності для індивідів у суспільстві є лише правилами гри. Це положення міцно прижилося в свідомості багатьох людей сьогодення, відзначав

Мирослав Попович. Він стверджував, що думку, норми, і в тому числі свободу, потрібно аналізувати як щось набагато важливіше, аніж правила гри, від яких можна відмовитись, коли вони не подобаються гравцям.

З іншого боку, в моральному вимірі незалежності необхідно враховувати, як окремі народи й культури пояснюють моральну норму. Європейці вважають особисту відповідальність людини як те, яке є скоєне лише нею; натомість народам далекого сходу характерна така моральна норма, як відповідальність суб'єкта й за те, чого він не робив.

Отже, як зауважував М. В. Попович, гуманістична проблематика створюється в так званій філософії життя, яка завжди була далека від точних методів аналізу й елементарної доказовості. Питання людини – вічне, воно існувало в окремих суспільствах і станах. Неможливо створити алгоритм для вирішення цієї проблеми, який пасував би для кожного часу і народу, так само, як неможливо знайти норму, яка б оцінювала самі норми.

Все, що ми сьогодні можемо згадати про М. В. Поповича: його наукова діяльність по відродженню української культури та історії, книги, публікації, ініціатива в групі «Перше грудня» - це те, на чому він стояв. Мирослав Попович мислив душею, тому що не міг по-іншому. Він був відкритий і світлий. Мирослав Попович був Людиною з великої букви. Бути людьми він заповідав і усім нам, показавши на своєму прикладі, що це під силу тим, хто не може інакше.

Окрім значного наукового доробку у галузях культурології, логіки, української історії та філософії Мирослав Попович не лишався осторонь політичних подій в Україні. Хоча й не входив до політичних партій та рухів. Визнавав, що без політики не обійтись, однак казав, що оцінка і вплив на політичні події мають бути «під кутом моралі та порядності».

Науковий дохід М. В. Поповича чудово відомий в інтернаціональній науковій спільноті: близько 400 праць, серед яких 21 особиста монографія та десятки групових монографій, посібників, довідників для студентів та аспірантів. Роботи відомого науковця перекладені німецькою, англійською, французькою та іншими мовами.

За наукові здобутки йому була присуджена національна відзнака України ім. Тараса Шевченка; він став кавалером ордена Ярослава Мудрого V ступеня; за вагомий внесок у наукові дослідження отримав Золоту медаль ім. В. І. Вернадського НАН України.

Навіть сам президент України Петро Порошенко сказав : «Україна втратила великого мислителя і одного зі своїх беззаперечних моральних авторитетів. Вічна пам'ять людині, яка дала нам приклад правди і свободи» [6].

Література

1. Григорій Сковорода: філософія свободи за ред. Мирослав Попович. К. : Майстерня Білецьких, 2008, 256 с.
2. Козловський І. Лекція «Свобода для мене органічно пов'язана з гідністю» : веб-сайт. URL: https://zik.ua/news/2018/05/18/lektsiya_svobody_igorya_kozlovskogo_svoboda_dlya_mene_organichno_povyazana_z_1326887 (дата звернення: 02.04.2019).
3. Попович М. Лекція «Людина і свобода»: веб-сайт. URL: <http://philosophy.ucu.edu.ua/lyudyna-i-svoboda-lektsiya-akademika-myroslava-porovicha/> (дата звернення: 02.04.2019).
4. Попович М. В. Поняття гуманітарного простору в зв'язку із взаємодією релігії та інших форм культури. Колегія. 2009. № 5–6(18–19). С. 11–20.
5. Попович М. В. Бути людиною. Київ, Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016, 336 с.
6. Порошенко П. Пам'яті Поповича М.В.: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/petroporoshenko/posts/> (дата звернення: 08.04.2019).
7. Nadia Hnasevych, Olena Morschakova The problem of the axiological existence of a person in an ideological aspect : Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід:збірник тез, Міжнародної науково-практичної конференції, 4-5 квітня 2019 р., м. Тернопіль:Видавничий центр ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2019. С. 11-13.